

het Jongeriuscomplex

Jan Jongerius werd in 1888 geboren als telg van de bekende Utrechtse hoveniersfamilie Jongerius, waartoe ook Agnes Jongerius (voorzitter FNV) en Hella Jongerius (designer) behoren. Jan had een groentehandel, maar in 1921 sloot hij een contract met de Texas Company (het latere Texaco) en introduceerde hij de eerste benzinepompen in Nederland. Al snel kwam Jan in contact met autofabrikant Ford en in 1935 richtte hij Ford Jongerius NV op. In korte tijd wist hij zijn imperium uit te breiden en eind jaren dertig was hij de grootste Forddealer in Nederland. Jan Jongerius werd in Utrecht al snel bekend onder zijn bijnaam: Jan Ford. Tevens bouwde Jongerius NV aan het Merwedekanaal bussen en allerlei soorten vrachtauto's. Aan het Merwedekanaal liet Jongerius een villa en kantoor bouwen, waarvoor hij vermoedelijk werd geïnspireerd door Amerikaanse en mediterrane architectuur. Jan overleed in 1942 en in 1955 ging zijn imperium failliet. De gebouwen vielen toe aan de Dienst Domeinen. Tot eind jaren negentig was de villa in gebruik door Defensie, nadat het in onbruik raakte, is het zelfs gekraakt. De laatste jaren heeft het complex onder andere gediend als decor voor televisieseries, zoals Hartslag. Momenteel is alleen de villa een rijksmonument.

Nu Defensie het terrein gaat verlaten komt een aantrekkelijke bouwlocatie vrij. De Stichting Vrienden van het Jongeriuscomplex verwelkomt ontwikkelingen die deze bijzondere plek weer recht kunnen doen, maar beijvert zich tegelijkertijd om het erfgoed van Jan Jongerius voor de toekomst te behouden. De Stichting doelt met name op het complex van villa, tuin en kantoor, dat als één geheel gebouwd is in 1938, maar waarvan momenteel slechts de villa door het Rijk beschermd is. Een verzoek om deze bescherming te effectueren voor zowel de villa, als de tuin én het kantoor heeft de Stichting begin 2007 bij de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten ingediend. In het licht van de toekomstige ontwikkelingen organiseerde Aorta samen met de Stichting een tentoonstelling over het bijzondere architectonische complex en zijn opdrachtgever, de rooms-katholieke zakenman Jan Jongerius. De tentoonstelling paste in een eerder ingezette reeks over Utrechtse katholieke architecten en familiebedrijven, c.q. opdrachtgevers in Utrecht, zoals architect Willem Maas en het Bouwbedrijf Bredero (programma Aorta 2005 en 2006).

Jongerius was niet alleen een self-made ondernemer, maar ook een toegewijd katholiek en filantroop. Hij ondersteunde diverse parochies en katholieke instellingen. Het Vaticaan kende hem daarom de Orde van Gregorius de Grote toe, een hoge pauselijke onderscheiding. Op de tentoonstelling waren diverse foto's, correspondentie en objecten te zien van Jan Jongerius en zijn imperium. Zoals een geschilderd portret van hem, diverse correspondentie, originele foto's en een film (deels in kleur) uit 1939 met bijzondere momenten uit zijn bedrijf en familie. Middelpunt

was het bijzondere complex met zijn intrigerende architectonische vormgeving. Op dit moment zijn de gebouwen flink verwaarloosd, maar op de tentoonstelling was het complex in al zijn glorie te zien. Het complex van villa, tuin en kantoor vormen een architectonisch hoogstandje in een stijl die een eigenzinnige mix is van het Moderne Bouwen en on-Nederlandse art deco motieven. Even opmerkelijk is het gegeven dat het in zeer korte tijd gebouwd is (1937-1938) en in een ongebruikelijke periode, nét na de crises van de jaren dertig. Het complex weerspiegelt tot in de details de geest van Jan Jongerius, die zich in alles graag liet kennen als succesvol zakenman. (zie ook www.jongeriuscomplex.nl)

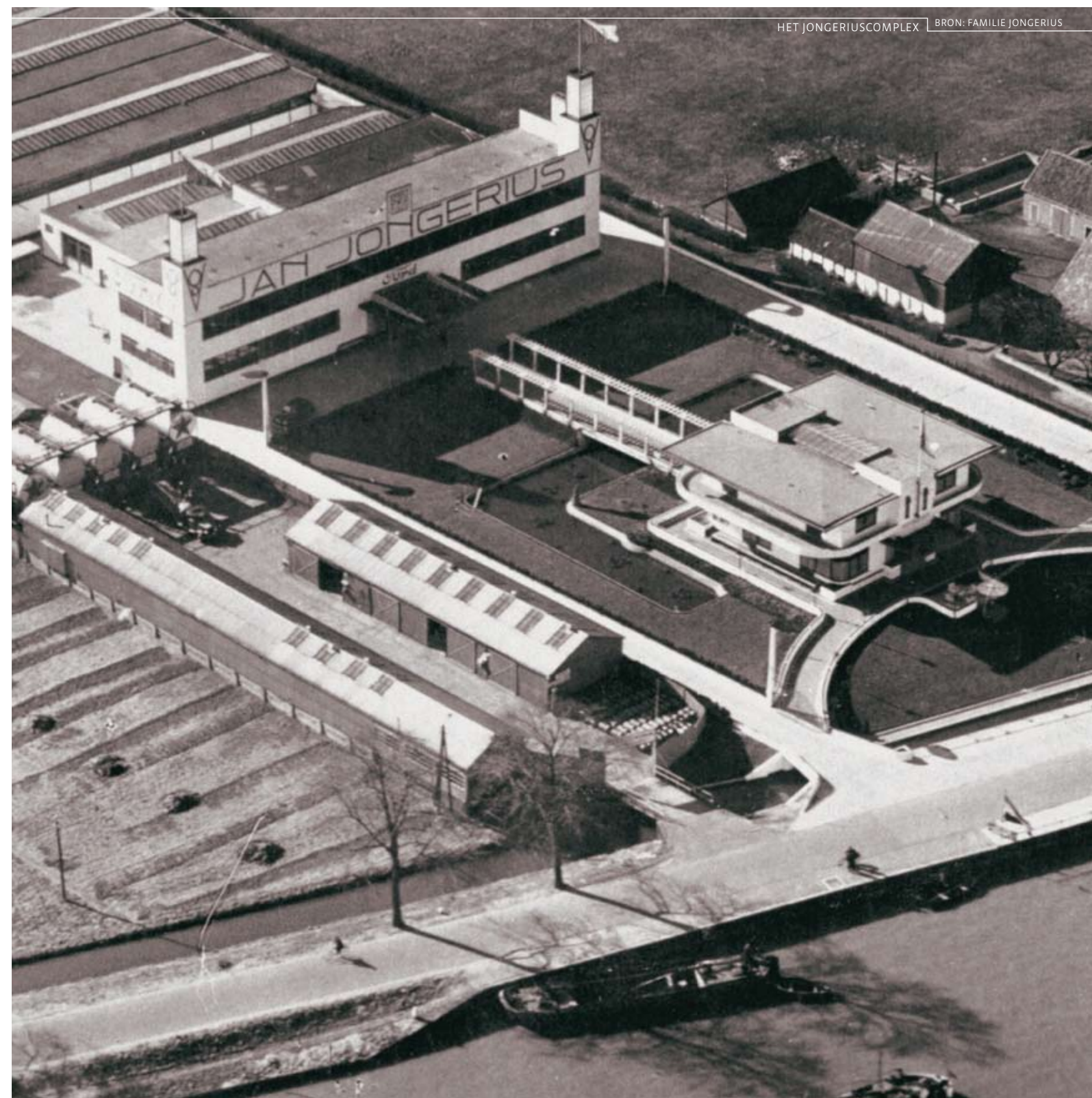
Datum: 24 januari tot en met 17 februari | Aantal bezoekers: 378

bijeenkomst

De tentoonstelling werd geopend met een bijeenkomst waarin het behoud en de toekomst van het complex centraal stond. De aanwezigen luisterden naar Antoni Folkers architect en voorzitter van de Stichting Vrienden van het Jongeriuscomplex, Hubert-Jan Henket architect en ere-voorzitter van de internationale organisatie DOCOMOMO (de internationale organisatie die zich inzet voor het documenteren en conserveren van gebouwen, landschappen en stedenbouwkundige ensembles van de Moderne Beweging) en Frans van Seumeren voormalig directeur van bergings- en transportbedrijf Mammoet en kleinzoon van Jan Jongerius. Aan de hand van unieke filmbeelden uit het familiearchief werd door Frans van Seumeren de opkomst en de ondergang van de firma geschetst. Jan Jongerius was in de geschiedenis van Utrecht een belangrijke katholieke zakenman, en bovendien een sociaal voelend en handelend mens. Hubert-Jan Henket schetste het belang van het behoud van dit belangrijke industriële erfgoed in Utrecht. Er is uit de periode van de crisistijd weinig overgebleven. De staat waarin de beide gebouwen, villa en kantoor, verkeren maakt een restauratie nog goed mogelijk. (volledig verslag: www.aorta.nu)

Datum: 31 januari | Aantal bezoekers: 200

HET COMPLEX VAN VILLA, TUIN EN KANTOOR AAN HET MERWEDEKANAAL IS EEN ARCHITECTONISCH HOOGSTANDE IN EEN STIJL DIE EEN EIGENZINNIGE MIX IS VAN HET MODERNE BOUWEN EN ON-NEDERLANDSE ART DECO MOTIEVEN.

HET JONGERIUSCOMPLEX BRON: FAMILIE JONGERIUS

het kasteel van Doornroosje

Antoni Folkers (1960) studeerde cum laude af aan de TU Delft en werkte achtereenvolgens in Ouagadougou, Amsterdam, Starnberg (Duitsland), Dar es Salaam (Tanzania) en nog een trits Afrikaanse plekken. Samen met Belinda van Buiten richtte hij de maatschap Folkers & Van Buiten op in 1993. Later omgedoopt tot FBW architecten met vestigingen in het buitenland. Naast architect en voorzitter van de stichting ArchiAfrika, is hij ook initiator en voorzitter van de Stichting Vrienden van het Jongeriuscomplex. De stichting heeft intussen haar eerste verjaardag gevierd op 1 maart 2008.

FOTO: AORTA

DECO-TORENTJES

Historisch gezien is het de eerste de keer dat de sprong is gewaagd over het Merwedekanaal. Destijds een bewuste keuze van de Gemeente om het landelijke gebied voor de industrie in te richten. In die tijd stond daar aan de overkant van het Merwedekanaal die villa met dat enorme scherm met die deco torentjes, de klok, en verder stond er niets. Dat was Jongerius. Daar presenteerde hij zich mee aan de stad. Na de tweede wereldoorlog is het eigenlijk in vergetelheid geraakt. Het complex kwam in bezit van Defensie, de achterkant van de stad achter het station, onaangenaam gebied waar je niet snel naar toe gaat. Het Jongeriuscomplex is het eerste dat je tegenkomt wanneer je het gebied in gaat. Zo'n desolaat gebied met van die enorme parkeerterreinen en die winderigheid van het kanaal, en dan ineens staat daar zo'n prachtige villa. Als het kasteel van Doornroosje bijna helemaal overwoekerd door groen. Dat is nu heel snel aan het veranderen. De ontwikkelingen die nu worden ingezet in de Merwedekanaalzone maken het gebied juist weer het brandpunt. En dan wordt het kasteel van Doornroosje ook ineens weer herontdekt.

TROPISCHE CONTEXT

Onze interesse voor het pand kwam voort uit behoefte aan bureau ruimte. Dan ga je door de stad fietsen en vergeten plekje zoeken. Wij werken veel in Afrika en de villa viel me op door de warme overstekken. Ik kan me zo'n paleis goed voorstellen in een tropische context. In het initiatief zat een stukje idealisme, zoiets moet je voor de stad bewaren. Maar als we gaan bewaren dacht ik, dan gaan wij (FBW architecten) dat plan ook tekenen. Het masterplan was een visie die wij destijds in eigen opdracht hebben ontwikkeld. Het eerste onderzoek is gestart in samenwerking met Peter Maarten Bakker, onze stagiair van de Hoge School in die tijd. Het onderzoek bleek een schatkist aan informatie, maar er bleven mysteries bestaan. Er zijn geen bouwtekeningen of bouwaanvragen te vinden, de architect is niet bekend. Een merkwaardige situatie,

het is tenslotte maar 60 jaar geleden.

De hypothese die toen is gesteld is dat Jan Jongerius op zijn vele reizen door de Verenigde Staten, Zuid Europa en Noord Afrika zich liet inspireren door de architectuur op het grensvlak van Art Deco en Modernisme. Misschien heeft hij een gebouw gefotografeerd, tekeningen opgevraagd en laten namaken. Inmiddels is historisch bevestigd dat Jan Jongerius de architect is geweest. Maar wij denken dat Van Bentum, een staalconstructiebedrijf dat nu nog in Nieuwegein gevestigd is, als aannemer of als vriend van Jongerius daar een rol in heeft gespeeld. Deze studie hebben wij in 2005 aangeboden aan de gemeente. Het werd stil. Het probleem zat denk ik in het feit dat wij tot de slotsom waren gekomen dat de villa niet meer los gezien kon worden van het kantoor en de tuin. Dat het in één keer is ontworpen, als een Gesamtkunstwerk. De villa was al rijksmonument geworden, maar zo'n tuin en kantoor nemen een hoop ruimte in, dat zat mogelijke ontwikkelingsideeën waarschijnlijk in de weg. Het plan verdween in de kast.

STORTVLOED

Met Bettina van Santen en Ton van den Berg hebben wij in oktober 2006 een artikel geschreven en een oproep geplaatst. Dat heeft een stortvloed ontketend. In december 2006 was er al een Stichting geïnitieerd door de familie met als eerste doel om monumentenstatus te bereiken voor villa én kantoor. De familie kwam met paraferalia, schilderijen, foto's en andere prachtige materialen. Binnen 4 weken stond er een tentoonstelling en was er een grote bijeenkomst georganiseerd. Het was het juiste moment. Aorta speelde een sleutelrol. Het was het platform. Inmiddels zijn we een jaar verder. De status voor gemeentelijke monument is toegekend voor de villa met kantoor en tuin. De aanvraag voor Rijksmonument loopt tot de dag van vandaag. Een tweede doelstelling van de stichting is om actief betrokken te blijven bij ruimtelijke ontwikkelingen van het complex, en het te verwerven om het een maatschappelijk culturele bestemming te geven.

TOEKOMST

Ergens in 2010-2011 is Defensie weg en wordt het gebied herontwikkeld. Hiervoor is een visie ontwikkeld voor de Merwedekanaalzone. De stichting mag meepraten in de ontwerpwerkgroep, waarin ook gemeentelijke en externe stedenbouwkundigen, en Bouwfonds vertegenwoordigd zijn. Terecht dat er woningbouw komt, en ook dat het een hele hoge dichtheid krijgt. De ideeën die wij hebben voor het complex passen daar heel goed bij. Het HOV is niet goed opgelost vind ik, daar wordt het een eiland van. Wat ik wel jammer vindt is dat wij nu van een proactieve partij een reactieve partij zijn geworden. Dat wij daar in onze avond-uurtjes een beetje naar kijken en daar ad hoc wat ideeën aan geven in deze fase is niet goed. Ik ben nu aan het proberen om daar al een opdracht in te krijgen. Ik denk dat dat in het belang is van het gebied en van de stichting.

VEELHEID VAN DINGEN

Een stad als Rotterdam presenteert zich heel duidelijk als een stad met een architectuurvisie. Dat leidt tot een heel duidelijk portret van zo'n stad. De visie van Utrecht op architectuur vind ik niet zo overtuigend. Er zit een enorme gelaagdheid in Utrecht, dat zou volgens mij meer uitgebouwd kunnen worden. De Domentoren is voor mij Utrecht, de mooiste toren van Nederland. De manier waarop dat ding staat in die stad en hoe die geleed is. Er zit zo'n enorme uitdaging om veel meer te maken van dat winderige rotpleintje dat het nu is. Ook dat stukje waar Aorta zit, daar zou je zo een middeleeuwse film kunnen opnemen. Utrecht heeft ook bijzondere architectuur, bijvoorbeeld op de Wijde Begijnestraat een pand uit de jaren '20-'30 met een detaillering die doet denken aan Macintosh. Het enige gebouw dat in Nederland op de werelderfgoedlijst staat is van Rietveld en staat hier in Utrecht. En ook de Universiteitsbibliotheek van Arets is bijna niet meer Nederlands, zo'n ongelooflijk knap gebouw. Utrecht is dus vooral een veelheid aan dingen. |

